

Jeszke, Jaromir

"Recepcja doktryn medycznych przełomu XVIII i XIX wieku w polskich ośrodkach akademickich w latach 1784-1863", Bożena Płonka-Syroka, Wrocław-Warszawa-Kraków 1990 : [recenzja]

Medycyna Nowożytna 0, 53-54

1992

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Recenzje

Bożena Płonka-Syroka: *Recepcja doktryn medycznych przełomu XVIII i XIX wieku w polskich ośrodkach akademickich w latach 1784 - 1863, Wrocław-Warszawa-Kraków 1990.*

Na początku 1991 roku pojawiła się na rynku księgarskim, wydana w ramach PAN-owskiej serii *Monografie z dziejów nauki i techniki*, obszerna praca Bożeny Płonki-Syroki, będąca jej rozprawą doktorską, pt. *Recepcja doktryn medycznych przełomu XVIII i XIX wieku w polskich ośrodkach akademickich w latach 1784 - 1863*. Autorka dokonuje analizy polskiej recepcji czterech doktryn, które miały w swoich założeniach w sposób możliwie przejrzysty uporządkować chaos teoretyczny i terapeutyczny panujący na przełomie XVIII i XIX wieku w medycynie europejskiej: brownizmu, broussaizmu, homeopatii oraz mesmeryzmu, zwanego także magnetyzmem zwierzęcym. Twórcami tych najbardziej znanych doktryn tamtej epoki byli: John Brown, F.J. Victor Broussais, Samuel Fridrich Hahnemann i Franz Anton Mesmer. „Doktryny te - pisze B. Płonka-Syroka- nie usiłowały rozwiązać zagadki bytu, lecz skoncentrowały się głównie na określeniu zjawiska choroby i znalezieniu najprostszych środków terapeutycznych. „Opierały się w znacznym stopniu na odkryciach tej epoki (np. brownizm na stwierdzeniach Hallera dotyczących wrażliwości, broussaizm na ustaleniach anatomii patologicznej, zaś mesmeryzm na odkryciach Newtona). Zakres chronologiczny pracy obejmuje okres od pierwszych, dotyczących jednej z doktryn wzmianek w polskiej literaturze naukowej tj. od roku 1784 po lata 60-te wieku następnego, gdy koncepcje te przestały być podstawą praktyk terapeutycznych i włączone zostały do historii medycyny. Rok 1863 autorka traktuje więc umownie. Dwie z omawianych doktryn, a więc homeopatia i mesmeryzm, miały znacznie dłuższy żywot, jednakże o ich recepcji w okresach późniejszych można mówić raczej w odniesieniu do społecznych zachowań zdrowotnych oraz nurtów tzw. medycyny alternatywnej. Tak pojęta recepcja wykracza jednak poza zakres zainteresowań autorki, koncentrującej swoją uwagę na polskich ośrodkach akademickich - Warszawie, Krakowie i Wilnie. Monografia, poza wstępem i zakończeniem, składa się z siedmiu rozdziałów. W pierwszym przedstawiono genezę każdej z doktryn, biogramy twórców, podstawowe założenia teoretyczne i terapeutyczne, wykaz dzieł ich autorów oraz podstawowe dane o recepcji europejskiej. Rozdział drugi zapoznaje czytelnika z ogólnymi warunkami recepcji myśli medycznej w Polsce w omawianym okresie uwzględniając szerokie tło polityczne, kulturowe i ekonomiczne. Kolejny prezentuje głównych zwolenników i przeciwników czterech doktryn. Myślą przewodnią tej części pracy było syntetyczne ukazanie przebiegu recepcji danej doktryny. Trzy następne rozdziały charakteryzują związane z nimi piśmiennictwo, ukazujące się w ośrodkach warszawskim, krakowskim i wileńskim począwszy od pierwszych wzmianek dotyczących rzeczonych doktryn. Wreszcie rozdział siódmy poświęcony

został obecności brownizmu, broussaizmu, homeopatii i magnetyzmu zwierzęcego w dydaktyce tego okresu.

Pomimo, iż ostatecznie doktryny te zostały odrzucone przez medycynę naukową, autorka dostrzega, co jest wyjątkiem w literaturze przedmiotu, także ich pozytywne oddziaływanie na polską medycynę. Píše „1. Praktyczna weryfikacja każdej z doktryn doprowadziła do ich naukowej dyskredytacji, co wpłynęło na rozwój krytycyzmu badawczego polskich środowisk medycznych. 2. Doktryna Browna zainspirowała rozwój badań nad lekiem, optymalizacją dawek, upowszechniła pojęcie wpływu równowagi między środowiskiem zewnętrznym a stanem organizmu. Krytyka tej doktryny spowodowała, że kolejne teorie nie były przyjmowane tak dogmatycznie. 3. Doktryna Broussais'go obok poglądów szkół anatomopatologicznych wiedeńskiej i paryskiej przyczyniła się do upowszechnienia badań anatomopatologicznych. Krytyka tej doktryny przyniosła popularyzację statystyki medycznej w Polsce. 4. Doktryna Hahnemanna przyczyniła się do rozwoju badań nad objawami chorób, uzmysłowiła też niektórym lekarzom możliwość rezygnacji z wielu zbędnych leków. 5. Doktryna Mesmera zainspirowała prowadzone w drugiej połowie XIX wieku przez polskich psychiatrów i psychologów badania nad (...) metodami oddziaływań psychoterapeutycznych. Przyczyniła się do zwrócenia uwagi na związek stanu psychiki chorego z obserwowanymi u niego objawami somatycznymi. „

Autorka, co z żalem należy stwierdzić, zrezygnowała z badań nad recepcją społeczną tych teorii, choć przyznaje, że przebadane źródła pozwalają na podjęcie takich studiów. Nie można czynić jej z tego zarzutu, przyjęte założenia pracy nie przewidują takiego problemu badawczego. Niemniej szczególnie homeopatia i mesmeryzm odegrały w przeszłości ważną rolę w kształtowaniu się społecznej świadomości i zachowań w zakresie zdrowia i choroby na ziemiach polskich. Niektóre ich elementy przedostawały się nawet do lecznictwa ludowego. B. Płonka-Syroka zdaje sobie z tego sprawę uzasadniając ich rolę niespełnieniem przez XIX wieczną polską medycynę akademicką oczekiwań ówczesnego społeczeństwa. Wydaje się, że badania nad tym zgadnieniem mogłyby stać się logiczną kontynuacją jej dotychczasowych studiów, szczególnie, że powyższa teza nie odnosi się wyłącznie do XIX wieku, rzec by można, że pobrzmiewają w niej całkiem współczesne tony. Nie tylko jednak dlatego warto by się pokusić o takie badania, że pełniej można by wtedy odpowiedzieć na pytanie o rzeczywistą społeczną rolę omawianych doktryn. Ale także dlatego, że stałyby się one ważnym fragmentem szerszego problemu, jakim jest społeczny odbiór medycyny naukowej w dziejach, a w konsekwencji możliwości jej oddziaływania.

Monografia B. Płonki-Syroki wydaje się być warta szczególnej uwagi z jeszcze jednego względu, autorka zaprezentowała tutaj ujęcie problemowe tematu, odchodząc od czysto opisowego przedstawiania faktów, jakże często spotykanego w historiografii medycznej. Warto ją polecić nie tylko czytelnikowi parającemu się zawodowo historią medycyny, choć praca nie ma popularno-naukowego charakteru. Trud włożony w jej przestudiowanie opłaca się jednak sownie.

Jaromir Jeszke